

ВІДГУК

опонента, доктора педагогічних наук, професора **Мукан Наталії Василівни** про дисертацію **Шипки Марії Ігорівни «Просвітницька діяльність та педагогічні ідеї Любомира Гузара (1933-2017 рр.)»**, на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

1. Актуальність теми дослідження та зв'язок із відповідними програмами, планами, темами. На початку 21 століття особлива увага теоретиків і практиків у сфері освіти прикута до проблеми навчання та виховання молодого покоління, від рівня освіченості якого залежить подальша розбудова Української держави. Актуалізується питання вивчення педагогічної спадщини відомих українців, яких суспільство сприймає як моральних авторитетів. Любомир Гузар є однією із таких видатних постатей, що здійснили вагомий внесок у розвиток сучасної української історії, культури, просвітництва. Його діяльність охоплювала не тільки духовну сферу, але й педагогіку та просвітництво. Актуальність виконаного Марією Шипкою дослідження обґрунтовується тим, що Любомир Гузар, передусім став прикладом високих моральних принципів, які є надзвичайно важливими для формування громадянського суспільства. Його педагогічні ідеї були спрямовані на розвиток внутрішньої духовності, етики та відповідальності, що важливо для виховання сучасної молоді. Не менш вагоме значення Любомир Гузар приділяв формуванню національної ідентичності, а його діяльність була спрямована на розвиток молодого покоління, в основу якого покладені українські цінності й традиції, увага та повага до особистості, що без сумніву, сприяє розвитку її творчості, відкритості, свободи.

На наше переконання, вивчення просвітницької діяльності та педагогічних ідей Любомира Гузара допомагає не лише зрозуміти його внесок у розвиток української культури й освіти, а й збагачує сучасну педагогічну практику, надихає на побудову більш етичного та гармонійного суспільства.

Дисертація є складником наукової діяльності кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, а також гармонізує із планами науково-дослідницької роботи університету «Українська освіта у контексті європейських інтеграційних процесів» (державний реєстраційний номер 0117U005400) та «Тенденції розвитку освіти в кризових умовах: історія, теорія і практика» (державний реєстраційний номер 0123U100619).

Тема дисертаційного дослідження була затверджена вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, що відображено в протоколі № 11 від 31 жовтня 2019 року, у Міжвідомчій раді з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології (протокол № 2 від 31 березня 2020 року), а також уточнена вченою радою університету (протокол № 7 від 21 травня 2020 року).

2. Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації. Дисертанткою охарактеризовано джерельну базу дослідження; розкрито соціально-історичні передумови формування педагогічних поглядів Любомира

Гузара; досліджено зміст, основні напрями та результати просвітницької діяльності Любомира Гузара; проаналізовано педагогічні погляди Любомира Гузара; окреслено актуальність педагогічних ідей Любомира Гузара для розвитку української освіти та педагогічної науки на сучасному етапі її розвитку.

3. Нові факти, одержані здобувачкою. У дисертаційній роботі *вперше* комплексно проаналізовано педагогічні погляди Любомира Гузара у галузі теорії і методики виховання, історії педагогіки, філософії освіти (ідеї щодо сенсу людського життя, гідності людини як абсолютної цінності, виховного ідеалу, вагомості духовно-морального, національно-патріотичного, громадянського тощо виховання, ролі виховних інституцій (головно сім'ї, Церкви, закладів освіти) у становленні особистості тощо); здійснено періодизацію життєвого шляху та діяльності діяча, що охопила шість етапів: 1933-1958 рр. – період становлення у колі сім'ї, здобуття освіти, становлення світогляду і моральних переконань; 1958–1973 рр. – священниче служіння та інтелектуально-богословське самовдосконалення, пов'язані з виконанням душпастирських обов'язків та педагогічних функцій; 1973-1993 рр. – чернече служіння в Італії; 1993-2001 рр. – розбудова чернечого життя та вищих духовних освітніх інституцій в Україні; 2001-2011 рр. – керівництво УГКЦ, активна суспільно-громадська та просвітницька діяльність, пов'язані із розвитком освітніх ініціатив, активною міжконфесійною діяльністю, посиленням загальноукраїнської місії Церкви тощо; 2011-2017 рр. – продовження активної громадської діяльності на емеритурі; визначено історичні та соціокультурні чинники формування світоглядного ядра і педагогічних поглядів Любомира Гузара (родинне середовище, освітні інституції, професійна діяльність, соціальне оточення, політичні, культурні та соціальні зміни, що відбувалися в Україні та світі), проаналізовано його роль у політичних та культурно-освітніх процесах, що відбувалися в Україні та за її межами в означений період, зокрема у відновленні національної незалежності, збереженні християнських цінностей, плеканні національних та громадянських цінностей тощо; охарактеризовано напрями просвітницької діяльності діяча (релігійно-просвітницький, суспільно-політичний, соціальний, освітній); здійснено актуалізацію педагогічних ідей Любомира Гузара у сучасній педагогічній теорії та практиці; *додовнено* педагогічну теорію уявленнями про зміст та інструментарій духовно-морального та національно-патріотичного виховання особистості; *подальшого розвитку набули ідеї* щодо співпраці Церкви та інших виховних інституцій у процесі становлення моральної особистості та дієвого патріота Батьківщини; *до наукового обігу введено* маловідомі джерела: статті, інтерв'ю, світлини, що поглиблюють знання про педагогічні погляди діяча та його біографічні дані.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації. Аналіз змісту дисертації та публікацій Шипкої М. І. дає підстави для висновку про наукову обґрунтованість й достовірність викладених авторкою результатів. Вивчення джерельної бази (282 найменування, з них 7 – іноземними мовами), що охоплює наукові, пасторально-моральні твори, пастирські послання та письмові звернення, інтерв'ю, епістолярій Блаженнішого Любомира Гузара, матеріали конференцій, державні нормативні

документи, офіційні документи Церкви, біографічні та науково-популярні видання, матеріали мережі Інтернет, а також фонди Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника, бібліотеки Українського католицького університету та Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка, забезпечили можливість для всебічного аналізу предмету дослідження та формулювання відповідних висновків.

Новизна і вірогідність загальних висновків дисертації забезпечені комплексним аналізом значної кількості джерел; використанням відповідних методологічних підходів до дослідження просвітницької діяльності та педагогічних ідей Любомира Гузара та комплексу взаємопов'язаних наукових методів з метою розв'язання визначених завдань і досягнення мети дослідження; ефективним впровадженням матеріалів та результатів дослідження у роботу закладів системи вищої освіти України.

Науковий апарат, викладений у вступі, дає можливість цілісно уявити авторське бачення розв'язання досліджуваної проблеми.

Дисертацію підготовлено на належному науковому рівні. Дисертантка володіє теорією проблеми і методами її дослідження. Позитивне враження справляє оформлення роботи, розміщені в ній додатки, які доповнюють основний зміст дисертаційної роботи.

Зміст поданих анотацій відображає зміст дисертації та висвітлює її суттєві аспекти й основні положення.

Рівень апробації результатів дослідження є достатнім і підтверджується участю дисертантки у науково-практичних конференціях різного рівня.

5. *Значення одержаних результатів для науки і практики.* Ретельний та всебічний аналіз наукової праці Шипкої М. І. уможливив виокремлення найбільш суттєвих наукових результатів, що мають теоретичне і прикладне значення для педагогічної науки і практики.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що його результати, наукові положення та висновки внесено до змісту лекційних курсів для студентів Українського католицького університету («Педагогіка», «Педагогіка вищої школи», «Християнська педагогіка», «Катехитика», «Методика і дидактика катехитики», «Інтерактивні методи в катехизації» тощо). Корисними матеріали дисертації стали у процесі розробки методичних матеріалів, що використовуються у процесі організації діяльності літніх християнських таборів. На основі матеріалів дисертаційного дослідження розроблено програму з духовно-морального виховання для підлітків «Бути людиною».

Погоджуємося з авторкою, що одержані результати презентують вагомий доробок, що може бути використаний у процесі розробки катехитичних занять; при підготовці підручників та посібників з історії педагогіки, релігієзнавства, християнської педагогіки, загальної педагогіки, вітчизняної історії, історії християнства; у процесі викладання спецкурсів чи обов'язкових курсів для студентів закладів вищої освіти та курсів підвищення кваліфікації освітян, здебільшого катехитів та вчителів християнської етики. Звернення до результатів дослідження доречне для організації науково-дослідницьких пошуків при виконанні курсових та кваліфікаційних робіт тощо.

Підтвердження достовірності зроблених висновків під час рецензування дисертаційної роботи знаходимо у документах, які підтверджують впровадження результатів дослідження в освітній процес, зокрема Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (довідка № 1670 від 26.09.2024 р.), Українського католицького університету (довідка № 9 від 02.10.2024 р.), Катехитично-педагогічного інституту УКУ (довідка № 20 від 10.09.2024 р.).

6. Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації. Основні ідеї, матеріали, положення та висновки дисертаційної роботи можуть бути використані з метою виконання подальших наукових розвідок, присвячених вивченню спадщини видатних українців; у процесі розробки навчальних, навчально-методичних посібників, підручників, нових навчальних курсів, методичних рекомендацій щодо використання педагогічної спадщини Любомира Гузара для удосконалення виховної роботи у закладах освіти різного рівня.

7. Оцінка змісту дисертації та її завершеність. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, значною мірою забезпечується логічною структурою роботи. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Логіка і послідовність викладу тексту праці відповідає розв'язанню завдань дослідження для досягнення його мети. Логічну структурованість роботи забезпечують висновки й узагальнення.

У першому розділі «Творча спадщина Любомира Гузара як науково-педагогічна проблема» представлено історіографію та аналіз джерел до реконструкції біографії та педагогічних ідей Любомира Гузара (наукові (історичні, богословські) праці Л. Гузара; проповіді, популярні тексти, інтерв'ю, які дають глибоке розуміння його поглядів на церковні, соціальні та політичні питання; спогади Любомира Гузара та меморії і відгуки сучасників про священика і його діяльність, насамперед душпастирську та громадську). Цінним для подальшого розвитку науки і практики освітньої галузі є висвітлення передумов формування педагогічних поглядів Любомира Гузара (політичні, культурні, соціальні зміни в Україні та світі; родина, освіта, професійний шлях). У розділі представлено основні напрями громадської та просвітницької діяльності Любомира Гузара (релігійно-просвітницька, суспільно-політична діяльність, соціальна, освітня, просвітницька).

У другому розділі «Християнсько-гуманістичні основи виховання у творчій спадщині Любомира Гузара» висвітлено виховний ідеал та погляди (принципи християнської моралі, людяності та особистісного розвитку; свобода й усвідомленість вибору, самовдосконалення і духовне зростання тощо) на моральне становлення особистості у вченні Любомира Гузара. Вагомим є внесок авторки, який вбачаємо в обґрунтуванні сутності національно-патріотичного виховання (патріотизм, принципи любові, гідності, свободи) крізь призму поглядів Любомира Гузара. Заслужують на дослідницьку увагу матеріали, що окреслюють роль інститутів виховання (сім'я, заклади освіти, держава, Церква) у творчій спадщині Любомира Гузара.

8. Повнота викладу основних результатів дисертації. Наукові результати та основні положення, висновки та рекомендації достатньо повно викладено у 12 публікаціях авторки, з них 3 статті у наукових фахових виданнях України, 1 – у зарубіжному науковому виданні, 3 – у збірниках тез доповідей на наукових конференціях (1 – у співавторстві), 5 навчально-методичних посібників (у співавторстві).

9. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Загалом позитивно оцінюючи наукове і практичне значення одержаних результатів, вважаємо за потрібне висловити певні побажання та зауваження дискусійного характеру:

1. Тема дисертаційного дослідження сформульована так: Просвітницька діяльність та педагогічні ідеї Любомира Гузара (1933-2017 рр.). У вступі вказано, що предметом дослідження є «педагогічні погляди та основні напрями просвітницької діяльності Любомира Гузара». На нашу думку, варто було б виконати контент-аналіз та окреслити такі поняття, як «педагогічні ідеї» й «педагогічні погляди», що дозволило б дисертантці бути послідовною у використанні основних понять і категорій дослідження.

2. Заслуговує на схвалення виконаний авторкою аналіз життєвого шляху і діяльності Любомира Гузара та представлена періодизація. На наше переконання її варто було б презентувати не тільки у науковій новизні і висновках до першого розділу, але й увиразнити у самому розділі, коли здобувачка презентує джерела до реконструкції біографії та педагогічних ідей Любомира Гузара, а також обґрунтовує передумови формування його педагогічних поглядів.

3. На наш погляд, потребує більш детального розгляду питання зустрічей Любомира Гузара зі здобувачами та педагогічними, науково-педагогічними працівниками закладів освіти різного рівня, наведення конкретних прикладів питань, що обговорювалися тощо.

4. Видається доцільним виокремлення окремого підрозділу у другому розділі дисертаційної роботи для презентації можливостей використання ідей Любомира Гузара на сучасному етапі розвитку української освіти та педагогічної думки

5. Очевидно, що роботу можна було б збагатити за допомогою візуалізації дослідницького матеріалу (наприклад, для увиразнення богословського, соціально-філософського, морально-дидактичного напрямів його діяльності та публікацій).

6. Вважаємо, що значним здобутком здобувачки та й педагогічної спільноти загалом стало б укладання бібліографічного покажчика праць і промов Любомира Гузара, які презентують особливості просвітницької діяльності, а також педагогічні ідеї та погляди Блаженнішого.

7. Рекомендуємо здобувачці обдумати ідею щодо видання монографії на основі виконаного дослідження.

Наголосимо, що висловлені зауваження й побажання загалом не знижують цінність представленого дослідження, його науково-теоретичного й практичного значення.

10. Висновок. Рецензоване дисертаційне дослідження Шипкої Марії Ігорівни на тему «Просвітницька діяльність та педагогічні ідеї Любомира Гузара (1933-2017 рр.)» є завершеною науковою працею, у якій розв'язано наукове завдання щодо комплексного аналізу просвітницької діяльності і педагогічних поглядів Любомира Гузара та визначення можливостей використання його ідей на сучасному етапі розвитку української освіти та педагогічної думки.

Основні наукові положення, висновки викладені у дисертаційній роботі, логічні, послідовні, аргументовані, достовірні, достатньо обґрунтовані. Дисертація характеризується єдністю змісту.

У 12 публікаціях авторки повністю відображені основні результати дисертації, з них 3 статті у наукових фахових виданнях України, 1 – у зарубіжному науковому виданні, 3 – у збірниках тез доповідей на наукових конференціях (1 – у співавторстві), 5 навчально-методичних посібників (у співавторстві).

Дисертація відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44).

Дисертація є результатом самостійних досліджень, не містить елементів фальсифікації, компіляції, плагіату та запозичень, що констатує відсутність порушення академічної доброчесності. Використання текстів інших авторів мають належні посилання на відповідні джерела.

Вважаємо, що дисертація заслуговує на позитивну оцінку, а її авторка – Шипка Марія Ігорівна – заслуговує присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 011-Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 Освіта, педагогіка.

Опонент,

доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри педагогіки та інноваційної освіти

Інституту права, психології та інноваційної освіти

Національного університету «Львівська політехніка»

Наталія МУКАН

Вчений секретар

Національного університету «Львівська політехніка»

Роман БРИЛИНСЬКИЙ